

Jan Divecký

Králové Izraele

PŘÍBĚHY
BIBLICKÝCH
HRDINŮ

p3k

p3k

Jan Divecký

Králové Izraele

PŘÍBĚHY
BIBLICKÝCH
HRDINŮ

Nakladatelství P3K
Praha 2010

© Jan Divecký, 2010

© Nakladatelství P3K, 2010, 2011

ISBN 978-80-87186-07-7 (tištěná verze)

ISBN 978-80-87186-15-2 (eKniha PDF)

Obsah

Předmluva – o pádech a nových začátcích	7
Úvodem – kniha Královská	11
1. A král David se třásl zimou	15
2. Králův soud	25
3. Chrám uprostřed země	35
4. Sever proti Jihu	44
5. Elijahu a Achav	56
6. Prorok Eliša	80
7. Deset ztracených kmenů	103
8. Světlo a stín	115
9. Zkáza jižního království	131
Izraelští králové	144
Judští králové	148
Hebrejské a české přepisy biblických jmen	154
Užitá literatura a citování autoři	156

Předmluva - o pádech a nových začátcích

Více než čtyři sta let uplynulo od doby, kdy osvobození židovští otroci překročili jordanéské vody a vstoupili do Zaslíbené země. A stále jako kdyby byli předurčeni k dalším a dalším novým začátkům. Bůh určil Izraelce za průzkumníky nové cesty, a proto se není možné divit, že jejich hledání vedlo tolikrát do slepé uličky. Minimálně od chvíle, kdy si čtyřicet dní po darování Tóry zhotovili zlaté tele, muselo být všem čtenářům jasné, že jejich cesta k ideální lidské společnosti, v níž by se odrážel Boží obraz, nebude přímá. Ale jako kdyby byl v židovském případě nezdar rodným bratrem vytrvalosti. Vzlety a pády se střídaly s železnou pravidelností. Triumfální přechod Jordánu, zázračné dobytí Jericha a rychlé obsazení celé země nápadně kontrastovalo s neschopností vymanit se z kenaánského vlivu. Čtyři sta let trvalo, než Izraelci získali plnou kontrolu i nad poslední kenaánskou výspou – jeruzalémskou pevností.

Celá kniha Soudců v podstatě na pozadí různobarevných scén monotónně opakuje příběhy hříchu, trestu, nápravy a záchran, a dalšího hříchem promarněného začátku. Jen pád byl stále hlubší a vítězství přinášela stále méně útěchy. Snahy soudců se ukázaly jako marné. Nastal čas království, ale i cesta prvního krále – Šaula (Saul) – skončila ve slepé uličce a zatracení. A dokonce i věrný Boží služebník, jak Tanach nazývá krále Davida, dovedl své panování na pokraj zkázy, když svázán výčitkami přihlížel zkáze vlastní rodiny a musel přehnout před rebelujícím synem Avšalomem (Abšalóm). Proto nás jen těžko překvapí, že na konci knihy Královské vrcholnou éru království vystřídá dechberoucí pád do rozpadu a nicoty. Biblické příběhy mají tu zvláštnost, že není třeba tajit jejich konec. Čtenáře judaik jen těžko překvapí samotné rozuzlení zápletky. Mnohem cennější je sledovat cesty, po nichž Bůh vede svůj lid, snažit se jim porozumět a hledat v nich inspiraci a sílu k řešení otázek naší doby.

Víme dobře, že čtyřmi prvními prorockými knihami – knihou Jehošua (Jozue), Soudců, knihou Šmuelovou (Samuel) a knihou

Královskou – se jako červená nit proplétá linka záznamu rané židovské historie, ale přesto jejich texty zůstávají výsostně prorockými. Historické reálie v nich představují pouhé kulisy a vytvářejí prostor k hlavnímu sdělení. Stále znovu a znovu si musíme připomínat, že prorok není věštec. A většinou ani nepatří mezi mocné tohoto světa. Jeho role se podobá „tiskovému mluvčímu“. Jen s tím rozdílem, že on svým citlivým sluchem naslouchá slovům Jediného Boha a je si vědom své povinnosti tato slova dál předkládat lidu v co možná nejvěrnější podobě, i za cenu vlastního sebezapření (Jona) či zatracení (Jirmejahu). Naslouchejme tedy slovům proroků a pokusme se jim porozumět.

V této knize, která je závěrečným dílem volné trilogie tanachických příběhů, se završí biblické osudy židovského národa, které jsme sledovali od skromných počátků v časech praotců (v knize *Příběhy Tóry*), po dobytí Jeruzaléma králem Davidem (v knize *Izrael soudců a králů*). Jádro našeho vyprávění pojednává o době, kdy v Jeruzalémě stával první (Šalomounův) Chrám a v jeho stínu vládli králové Davidovy dynastie. Proto jsme tuto knihu nazvali *Králové Izraele*.

Stejně jako Tóra samotná, ani kniha Královská nekončí šťastně. Sláva izraelských králů, symbolizovaná zakladateli dynastie Davidem a jeho synem Šlomem, po patnácti generacích zapadla a vytratila se, stejně jako se Měsíc po patnácti dnech vytrácí z noční oblohy. Ale stejně jako se Měsíc po novu opět vrací na oblohu, byť ještě malý a slabý, tak i židovský národ zapustil nesmělé kořínky v galutu (exilu), kam byl odveden, aby se později vrátil zpět do země svých předků. A s sebou si přinesl novou formu své starobylé víry, v níž proroky nahradili učenci (rabíni), obětní zvířata modlitby, Chrám synagogy, ale úkol zůstal od doby darování Tóry na Sinaji stejný – být MAMLECHET KOHANIM VEGOJ KADOŠ, královstvím kněží a svatým národem. Ale to už je jiný nový začátek. Zatím však nepředbíhejme. Izraelské království jsme opustili (na konci knihy *Izrael soudců a králů*) v době, kdy bylo na samém svém vrcholu a na trůn se chystal usednout nejmoudřejší z králů světa – Davidův syn Šlomo (Šalomoun), král míru.

Od počátku jsme se snažili, aby kniha vycházela z židovského pohledu na biblické události, přičemž jsme se opírali o klasické komentátory a texty, jejichž výčet naleznete v seznamu užitých literatury a citovaných autorů. Proto jsme také, pokud to bylo možné, volili hebrejské varianty jmen postav (naopak u tanachic-

kých knih jsme pro snazší orientaci volili ekumenické názvy). Pro čtenáře zvyklé na české názvosloví uvádíme u známějších jmen při prvním užití hebrejského výrazu v závorce český ekvivalent, například Šlomo (Šalomoun). Kompletní dvojice variant (hebrejská – česká/ekumenická) jsou uvedeny vzadu v knize. Jen u „nejzažitéjších“ jmen používáme český popis – kniha Mojžíšova, Šalomounův Chrám. Pro hebrejskou Bibli („Starý zákon“) užíváme tradičního označení Tanach. Pro snadnou orientaci v biblických textech používáme standardní členění textu na kapitoly a věty, občas v komprimované podobě – např. (1M 1:1–10) = První kniha Mojžíšova, 1. kapitola, věty 1 až 10. Protože příběhy knih Královských jsou mezi českou populací méně známé než příběhy Tóry, věnujeme se v každé kapitole i stručnému (volnému) převyprávění samotného děje. Pokud někdy citujeme hebrejský výraz, přepisujeme ho do latinky kapitálkami tak, aby ho český čtenář správně vyslovil. Na začátku každé kapitoly uvádíme, k jakým pasážím knihy Královské se bude následující text vztahovat.

V knize užívané zkratky knih Tanachu:

M – kniha Mojžíšova (1–5) [Tora]
S – kniha Samuelova (1, 2) [Šmuel]
Kr – kniha Královská (1, 2) [Melachim]
L – Letopisy/Kroniky (1, 2) [Divrej hajamim]
Ž – Žalmy [Tehilim]

Izraelské a Judské království (10.–8./6. stol. př. o. l.)

Úvodem - kniha Královská

Z hlediska židovské tradice (viz barajta v traktátu Bava Batra 14b) představuje kniha Královská čtvrtou a poslední knihu starších proroků (NEVIIM RIŠONIM) pojednávající o izraelských (a judských) králích počínaje nástupem mladého Šloma, stavitele Chrámu, na trůn a konče o čtyři sta čtyřicet let později zničením zbytků jeho díla. Za autora (editora) knihy Talmud na stejném místě uvádí proroka Jirmejaha, který je mimo to ještě autorem dvou dalších biblických knih – knihy Jirmejahu a Ejcha (Pláč).

Obsahově, jazykově i logicky tvoří kniha Královská jeden celek a je tak také Židy vnímána. Ale již od dnů prvních řeckých překladů Bible byl text knihy Královské necitlivě rozdělen do dvou knih tak, že část příběhů krále Achazjaha (Achazjáš) tvoří konec první knihy a část úvod knihy druhé. Toto dělení je dnes ovšem respektováno u všech tištěných vydání Tanachu s ohledem na návaznost číslování kapitol a vět a ze stejného důvodu se ho budeme držet i my. Z hlediska tematického členění lze snadno vyznat tři hlavní části knihy: první se zabývá Šlomem, druhá osudy severního království (nazývaného vytrvale Izrael) až do jeho zániku a třetí, nejkratší část, se věnuje posledním králům jižního (neboli judského) království.

Kniha Královská, tak jako ostatní knihy Tanachu, navazuje na knihy Tóry, předpokládá její znalost a mimoděk dokládá rozšířené povědomí o textu Mojžíšových knih v době svého vzniku, čehož důkazem může být více než tři sta obsahových náznaků a jazykových narážek. Mezi hlavní spojovací témata patří otázka výjimečné smlouvy (BRIT) mezi Stvořitelem světa a vyvoleným národem, dále role proroků a Božích proroctví a v neposlední řadě výjimečnost jeruzalémského Chrámu (MIKDAŠ), který byl jednoznačně nejvýznamnějším počinem celého období.

Výuka Tóry ležela v první řadě na bedrech kněžů a Levitů, dále se pak soustředila do učeben (BATEJ MIDRAŠ) proroků a jejich žáků. Většina proroctví se týkala dodržování příkazů Tóry a nabádala

k návratu na správnou cestu, přesto není kniha Královská, jako ostatně žádná z prorockých knih, zdrojem a učebnicí halachy. Pokud se některých předpisů dotýká, tak jen náznakem a nezkoumá podrobnosti, spíše doplňuje to, co ještě nebylo vyřčeno jinde. Například při popisu stavby Chrámu se velkého prostoru dostává těm jeho částem, které nebyly součástí původního přenosného Miškanu, zatímco předměty a nádoby známé již z Tóry (oltáře, menora, ...) jsou pouze stručně zmíněny.

Nad ostatní příkazy se kniha Královská zabývá třemi nařízením, pro jejichž nedodržování byl, podle tradice, nakonec Chrám zničen – modloslužbou (AVODA ZARA), vraždou (ŠFICHUT DAMIM) a smilstvem (ARAJOT). Je zajímavé, jak spolu tyto tři hříchy souvisejí. Ne náhodou byl právě Avraham (Abrahám) první, kdo je zmínil v jedné větě, když řekl (1M 20:11): „Na tomto místě není bohabojnosti (modloslužba), proto jsem si řekl, zabijí mě (vražda) kvůli mé ženě (smilstvo).“ Existuje halachické pravidlo, že modloslužebník popírá (KOFER) celou Tóru. A jistě neřekneme nic nového, když připomeneme, že mnohé modloslužebné kulty starověku v sobě zahrnovaly prolévání lidské krve a často je doprovázely sexuální akty.

V určitých pasážích kniha Královská navazuje na příběhy starších prorockých knih. Davidova závěť Šlomovi například nápadně připomíná úvodní slova knihy Jehošua (viz *Izrael soudců a králů*) a jedním z dokladů duchovního úpadku severního království bylo porušení zákazu znovuzbudovat Jericho, zničené Jehošouo těsně po přechodu Jordánu. Možná méně nápadné, ale o to důležitější, je téma vzájemného propojení duší a odpovědnosti, kdy hřích jedince (a tím spíš krále) strhává celý národ – Achanův (Akán) hřích v knize Jehošua, Šlomův, Jerovamův (Jarobeám) a Menašeho hřích v knize Královské.

Kromě přímé zmínky doby soudců v případě slavnostní pesachové hostiny za dnů krále Jošijaha (Jóšijáš) nacházíme v textu subtilnější momenty – Jehu z kmene Menaše (Manases) likviduje Baalův kult stejně jako jeho prapředek Gidon (Gedeón) v době soudců, ani jeden z nich ale není schopen dokonalého činu a podléhá svodům modloslužby. Podobná vazba je mezi Efratejcem Jerovamem a Michou (Míka), který v době soudců svedl lid k modlům v podobě zlatých odlitků.

Se Šmuelovou knihou pojí knihu Královskou společný hrdina – král David. V knize Královské sice hned v úvodní kapitole umírá,

ale jeho jméno přesto patří v celé knize k nejcitovanějším. Tanach ho totiž užívá jako základní referenční bod k hodnocení jeho potomků a nástupců na královském trůnu. Na každého krále se sice v textu dostane, ale ne každému králi věnuje prorok Jirmejahu stejný prostor. Kritériem úspěchu není ani délka panování, ani hospodářský rozmach, ani územní výboje a zahraniční politika, ale pouze a jedině srovnání s Davidem, který v knize představuje nedostížitelný ideál. Byl král svým poddaným ve víře a náboženských otázkách dobrým vzorem? Vnímal svou moc a vládu jako pouhý nástroj skutečného Krále všech králů? To jsou kritéria, která rozhodují o celkovém hodnocení panovníka. Ostatně – sami se můžete přesvědčit, když si přečtete, jakým citátem Tanach stručně toho či onoho krále charakterizuje.

Mohlo by se zdát, že výlučnými hrdiny knihy Královské jsou panovníci severního a jižního království. Ale zdání často klame. V době prvního Chrámu působila většina nám známých proroků, v jejichž textech se odrážejí události zaznamenané v knize Královské. Důkazem jsou proroctví Ješajahova (Izajáš), Amosova, Hošeo (Ozeáš), Jonova, Cefonjahova (Sofonjáš), Zecharjahova (Zacharjáš) a Michova (Micheáš). Vzájemné podobnosti mezi knihou Královskou a knihou Jirmejahu není třeba z důvodů společného autorství vypočítávat.

Co do rozsahu textu se kniha podrobněji věnuje zejména dvěma prorokům – Elijahovi (Eliášovi) a Elišovi (Elíša), jejichž příběhy leží v samém srdci knihy. V počtu vět může oběma prorokům konkurovat jen Davidův syn Šlomo. Přesto bychom neměli zapomenout ani na méně nápadné hrdiny, kterými jsou v knize Královské ženy. Text si všímá žen ze všech vrstev společnosti a jen těžko bychom hledali tanachickou knihu s početnějším zastoupením slabšího pohlaví. Na prvním místě je třeba přirozeně zmínit královny (MLACHOT) – například Batševu (Batšeba), faraonovu dceru, moudrou královnu ze Sáby, nešťastnou Jerovomovu manželku, prokletou Izevel (Jezábel) nebo krutou Atalju. Zapomenout bychom neměli na prorokyni Chuldu z doby krále Jošijaha a chceme-li se podívat na odvrácenou stranu společenského žebříčku, vytanou nám na mysli dvě hádající se prostitutky, mezi které chtěl král Šlomo rozdělit jedno živé a jedno mrtvé dítě. A jako se o proroka Elijaha starala vdova z Corfatu, tak si lze těžko představit Elišovy příběhy bez zbožné a moudré „velké šunamské ženy“.

Již několikrát bylo zmíněno, že kniha Královská není knihou dějepisnou. Z historického pohledu si zde proto dovolíme jen několik poznámek týkajících se datace událostí. Nejvýznamnější počín doby královské – stavba Chrámu – je časově pevně svázán s východem z Egypta (1Kr 6:1): „Čtyři sta osmdesát let po východu z Egypta, v měsíci Ziv, což je druhý měsíc, za vlády krále Šloma, byl zbudován Chrám.“ Přestože po většinu doby královské byla země rozdělena na dva samostatné státy, nezapomíná autor knihy na skutečnost, že vybraný národ byl nadále jedním organismem. Krásně to dokumentuje jeho pečlivý zápis nástupu jednotlivých králů na trůn za pomoci údajů z druhého království, například (1Kr 15:1): „V osmnáctém roce vlády (severního krále) Jerovama syna Nevatova (Nebat) nastoupil na judský trůn Avijam (Abijám).“

Mimořádně, některé číselné údaje o délce vlády zdánlivě vzájemně nesouhlasí. Důvodem je zvláštní způsob počítání doby králování jednotlivých panovníků, který se podle halachy váže k prvnímu nisanu. Pokud tedy král nastoupil na trůn den před prvním nisanem, probudil se druhý den již do druhého roku své vlády. Zkušeným čtenářům našich knih snad není třeba připomínat, že mezi tzv. tradiční datací a historickým počítáním existuje zřetelný posun asi 150 let (ze všech známých dokladů vychází rok zničení Šalomounova Chrámu na rok 586 př. o. l., zatímco podle některých rabínských zdrojů ke zkáze došlo až v roce 422 př. o. l.).

A král David se třásl zimou

[1Kr 1-2]

וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד דָּוָד יָקוּם בְּיָמֵינוּ וְיִכְסֶהוּ בְּבָגְדֵים וְלֹא יִחַם לוֹ

Avišag

Říká se, že dobrý scénárista vtáhne diváka do hry v prvních pěti minutách. Knize Královské však stačila jediná věta (1Kr 1:1): „Král David zestárl a ač ho přikrývali rouchy, nedokázal se zahřát.“ Touto jedinou větou padají naše veškerá očekávání. Obraz, který nám vytane na mysli, je potemnělý. Kniha Královská se již nebude vracet k hrdinovi předchozích příběhů. Král David je stárnoucí muž. Unavený. Pasivní. Promrzlý. Za dveřmi jeho ložnice se bez něj řeší budoucnost jeho říše a za okny jeho paláce se řítí události, kterým nechává volný průběh.

Stáří patří k biblickým příběhům. Tanach neopouští své hrdiny „včas“, v okamžicích jejich plné síly a vrcholné slávy. Nezapomíná na ně a přikazuje to i nám (3M 19:32): „Před šedinami povstaň, cti starce, já jsem tvůj Bůh.“ A ne náhodou pojí midraš stáří se třemi praotci, když uvádí: „Avraham si vyžádal šediny stáří, když říkal: ‚Bože, otec i syn vypadají stejně, jak mám vědět, komu vzdát úctu.‘ A Bůh mu vyhověl.“ Proto v Tóře najdeme slovo „stáří“ (ZIKNA) poprvé až v Avrahamově příběhu, kde je psáno (1M 24:1): „A Avraham zestárl.“ Jicchak (Izák) si vyžádal utrpení stáří (JISURIN), když namítal: „Bože, pane světa, člověk umírá v plné síle a ty ho pak soudíš přísnou spravedlností.“ A Bůh mu vyhověl, jak je psáno (1M 27:1): „A když Jicchak zestárl, jeho oči vyhasly.“ A Jákob (Jákob) si vyžádal nemoci (CHOLI), když řekl: „Pane světa, člověk umírá a neví hodiny ani dne. Kdyby zeslábl, věděl by, že již nastal čas urovnat své záležitosti.“ A Bůh mu vyhověl, jak je psáno (1M 48:1): „A v těch dnech se k Josefovi doneslo: ‚Tvůj otec onemocněl.‘“

Zdálo by se, že nástup stáří probudí Davida k rozhodnosti. Vždyť když zestárl Avraham, povolal si svého sluhu a nařídil mu postarat se o Jicchakův osud. A když zestárl Jehošua, svolal

lid a naposledy ho varoval. A stejně se zachoval i Davidův učitel Šmuel. Ale král David se v prvním obraze knihy Královské nestará o nástupnictví a neřídí svou zem. Leží zachumlaný v příkrývkách a nemůže se zahřát.

David se ocitá ve velmi podobné situaci jako kdysi Šaul a později Achašveroš. Ale z drobných detailů můžeme vytušit, proč vše nakonec dopadlo jinak a lépe.

1S 17 (Šaul)	1Kr 1 (David)	Ester 2 (Achašveroš)
Šaulovi řekli jeho služebníci.	A řekli mu služebníci.	A řekli mu sloužící mladíci.
Hleďte muže, který ti bude hrát v době, kdy tě přepadne zlý duch.	Hleďte pro krále dívku-pannu.	Hleďte pro krále krásné panny.
	A stala se královnou pečovatelkou, ležela v jeho náručí, zahřívala ho, ale on ji nepoznal.	A která se ti bude nejvíce líbit, ta bude královnou místo Vašti.
A řekl Šaul, vyhleďte mi toho muže.		A ten nápad se králi zalíbil.

Když pomineme paradox, že oním hudebníkem, kterého pro krále Šaula vyhlédli jeho služebníci, byl právě David, pojí příběh prvních židovských králů motiv hříchu. Šaulem zmítaly záchvaty vzteku a zoufalství, protože zhřešil, a prorok Šmuel mu předpověděl odnětí koruny (viz *Izrael soudců a králů*). David zase letitou pasivitu chápal jako svou cestu pokání a vše špatné, co se na něj valilo, vnímal jako trest za hřích s Urijovou ženou Batševou. Zde ovšem podobnost končí a zdá se, že nápad nalézt králi dívku-pannu sráží Davida na úroveň prostopášného perského Achašveroše.

I toto srovnání ale pokulhává a může mást. Talmud (Megilla 10b) oba případy srovnává a dochází k zajímavému poznatku – David si přál jedinou dívku a všichni otcové v zemi mu nabízeli své dcery. Achašveroš si chtěl vybírat z mnoha a všichni otcové se snažili své dcery ukrýt. K tomuto rozdílu je možno přidat ještě další. Král Achašveroš si vybíral dívky na počátku své vlády, když se vlastní hloupostí připravil o manželku. David byl k hledání nucen